

JURNAL

ПЕНТРЪ ПЕСИЊДИПЕА ШТИЦЕЛОРЪ НАТЪРАЛЕ ШИ ЕСАКТЕ, ЇН ТОАТЕ КЛАСЕЛЕ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
de

PROFESOR DOCTOR IULIU BARASH.

№ 24.

(Англъ алъ треilea)

Бъкъремѣ

30 Ізніе, 1858.

Копиндереа: Дуѣ сѣртимарѣ лавдавѣлѣ. — Табловѣлѣ патрѣи.

Ўнѣ сѣртимарѣ лавдавѣлѣ.

Sintemѣ inkpedingayѣ, къ ачеѣ каре ворѣ чѣи тѣлѣлѣ ачестѣѣ артиколѣ, ворѣ фаче знѣ semnѣ de mirare; апоѣ дакъ авемѣ оноаре д'а авеа ѣндре чѣиторѣѣ номѣтрѣѣ шѣ вр'знѣ прокърорѣ д'знѣ трѣвснал корекѣионал, поате къ се ва симѣѣ ѣнда-торатѣ а protesta ѣн контра идеѣ «знѣѣ сѣртимарѣ лавдавѣлѣ.» Дарѣ не д'алѣ нарте іарѣ синтемѣ сѣрѣрѣ къ дѣне чѣіреа ачестѣѣ артиколѣ, тоате къ-детеле, тѣкарѣ челе маѣ скрѣвлоае шѣ дели-кате, ворѣ ѣ импѣкате; къчѣ ворѣвѣмѣ аѣчѣ де сѣртимарѣлѣ плантелорѣѣ folositoare шѣ салстаре ѣенѣлѣ зманѣ, скоѣндѣ-ле дѣн мѣнеле зпорѣ оаменѣ шѣ понѣлѣ егошѣтѣ каре арѣ вреа сѣ ес-платеѣе ѣенѣлѣ зманѣ ѣн benefiѣилѣ леѣѣ.

Сѣртимарѣлѣ дешре каре ворѣвѣмѣ акзмѣ

este ачела а арборѣлѣ дѣн каре провине реме-дѣлѣ (dokteriea) че се нѣзмеѣте Kina шѣ каре дѣ бѣндекареа чеа маѣ сѣрѣрѣ ѣн контра сѣрѣрѣлор.

Їнтр'адевѣрѣѣ, ѣндре тоате ремеѣиле каре ме-дѣѣина ле-а лѣлѣ дѣн пернѣлѣ вегеталѣ, нѣчѣ зна н'аре ефекте аша де сѣрѣре шѣ де салстаре омѣ-лѣ, де кѣѣ Kina (Chinin saѣ sape de Kina.) Ачестѣѣ sape este фабрикаѣ дѣн коажа арбо-рѣлѣ де Kina; знѣ «Алкалоид» къмѣ ѣѣ нѣ-мескѣ kimistѣ modѣrni. Este intepesantѣ а шѣ истопѣа ачестѣѣ ремеѣѣ. Їн тоате тимпѣрѣле а есѣлатѣ сѣрѣрѣле, ѣн континентѣлѣ векиѣ ка шѣ ѣн челеѣ нѣоѣ. Дарѣ медѣѣѣѣ Еленѣ, Романѣ шѣ кеар маѣ не ѣрѣтѣ н'аѣ шѣтѣѣлѣ нѣчѣ о ремеѣѣе сѣрѣрѣ д'а бѣндека сѣрѣрѣле, де ачела знѣ омѣ атѣнѣѣ

de spîrgîri, mîcarî foarte zînoare, era kîznîtî
 pîrî nînz s'a vindematî; îî sloboadea sînce, îî de-
 tea felaşîmî de dekokte pentru kîrîdenîea sînce-
 uelî, îî sînceaş la felaşîmî de tratamente
 kare uinea lîni întreî. Astî-felî pîtimeaş
 atîncî oamenî kare aş lokîlî în uîrî bîntîte
 de spîrgîri. Tokmaî în kîrpsîlî sekîlîlî aî
 15-lea, Jessîyî aş adîsî la Eşropa, din Peru
 în Amerîka, koaja zîî arborî ne kare indîenî
 d'akolo o întrevîndarî, kîmî aş zîsî, kî solosî
 în kontra achemîî patîmî. Dîne ce aş fîkîlî kî
 achemî remedî, esperînce în Eşropa, aş vîzîlî
 kî achemî koajî merîtî toate lîzdele ce îî a
 datî. De atîncî, koaja Kîneî a încenîlî a fîşpa
 în medîcînz ka zîî «speşîfîkî» (doktorîea sîşpî)
 în kontra spîrgîrîorî sîzî nîmîrea de koaja din
 Peru (Cortex peruvianus.) Darî kî toate a-
 chestea, koaja de Kîna a avîlî zîî defektî (kî-
 şpî) kî era grea de mîstîlî de stomakî. Apî
 fîind-kî spre a vindeka nîşte spîşpe, s'a cherî
 kî bolnavî sîzî îea nînz la dozî zîncî (16 dra-
 mîrî) de koajî de Kînz în pîlberî saş feşpîrî.
 de achea achemîî tratamentî a kaszatî adeso-orî
 indîestîlî şî sîzîvîcînea stomakîlî. Dar la
 încenîlî sekîlîlî aktîlî, zîî kîmîsîlî franchezî
 (Pelletier) a deskoperîlî în koaja de Kîna o
 sare saş alkaloidî kare a nîmî'o Chinin (sare
 de Kîna) kare kopînde în sînce toatî pîtepea a
 koajî, astî-felî în kîlî, kîte-va gîşpînce nîmaî
 d'achestî sare aîzî, lîkrezî alîta întokmaî ka
 o oka feşpîrî şî ka o zîncî din pîlberî de
 koaja de Kîna; asta a fostî zîî progresî imensî
 în kîşlapea bolnavîorî de spîşpî; kîncî şîpmî
 bolnavî aş skînatî de stîkle marî kî dekoktîrî
 d'zîî gîstî infernalî, saş de pakîşpî de praşî
 de koajî de Kîna kare îî a pîşpîdîlî stoma-
 kîlî, şî era d'ajînsî ka sîzî îea çîne-va ka ne
 vîşpîlî zîî kîçîlî çeva avîca vîzîvîlî de sare
 de Kîna fîkîlî xanşpî, şî sî skîne de patîma
 spîşpîorî. Nîzîmerînce esperîmînte s'a fîkîlî
 d'atîncî înkoye kî Kinin saş sare de Kîna şî
 toate aş adeverîlî deskoperîcea lî Pelletier; ba
 înkî achemî deskoperîcea a fostî pasîlî çelî
 d'întîî pentru o serie d'alte deskoperîrî, kare
 aş arîtatî toate kî maî în orî-çe plantî medi-
 kalî enerçîkî, se aîzî o sare saş alkaloidî în
 kare este konçenîratî toatî pîtepea achemîî re-
 medî; asemenea şî în plantele otrîvîte, alko-

loidîlî este portîtorîlî otrîvî; o foarte mîkî
 kîtime d'achestî alkaloidî, prodîce efektele çelo
 maî terîvîle (s. e. Nicotin saş alkaloidî ce se
 aîzî în tîşnî din kare a patra parte a zîî
 gîşpînce nîmaî, este în stare sîzî omoye zîî omî
 în kîrpsî d'o žîmîtate mînzî.)

În achemî stare de satisfakçîone s'a aîlatî
 apta medîkalî în raportîlî traktîreî spîşpîorî,
 kîndî achemî feşpîre s'a tîşpîratî pîin întî-
 îndapea, kare aş adîs'o voîaçîorî din sîdîlî A-
 merîceî la Eşropa, kare aş zîsî kî arborîlî
 Kîneî se împîçîneazî din zî în zî maî mîzî,
 în şpîma neîngîçîreî oamenîorî d'akolo şî
 kearî în şpîma lîkomîeî lorî kare face din zî
 în zî maî mare devastaçîonî în pîdşpîle kî arborî
 de Kîna. Ba înkî aş zîsî kî çînelî şmanî este
 amepîgatî d'a nerde kî totîlî kîpîndî achemî
 remedî mare şî dîvînzî. Ka sî îndeleçemî
 maî çîne toatî întîndepea achemîî kîestîonî, tre-
 vîce sîzî vorvîmî çeva nîntî despre patîcea, mo-
 dîlî kreştepeî şî adîşpîreî a achemîî remedî.

Nîmaî în Amerîka kreşte planta Kîneî,
 akolo se desvolîtî şî devîne zîî arborî mare
 d'o întîçîme majestozî, avîndî o koajî netedî
 saş kîşpatî, fîşnzî de koloye kafenie, şî
 florî d'o fîşmîşçîce admirabîlî. Elî kreşte
 akolo ne povîşpîrîce mîşçîorî Kopdîlerî în-
 tre 19° l. n. şî 10° l. s. la o întîçîme de
 5000 nînz la 7500 niçoye nesto nîvelîlî mî-
 peî. Ne parteu okîdentîlî a achemîorî mîşçî,
 arborîlî de Kîna formeazî sîngîrî pîdşpî. Dar
 lokîlî çelî maî bogatî în achemîî plantî pre-
 çîozî este, zîndî mîşçîî Kopdîlerî se sevîr-
 şeskî în valea Brazîlîeî. Darî sîzî nîzî îma-
 çîne çîne-va kî esîsîzî pîdşpî întreî nîmaî de
 achemî arborî, din kontra nîmaî kîte zîî arborî
 de Kîna pîşîmîlî înkoye înkolo kreşte în a-
 cheste lokîrî; achemîî çîrkîmştançî face adî-
 napea koajî de Kîna, foarte grea. Înt'a-
 devîrî, nîmaî zîî Indianî kî mîşpîşîlî sîzî deo-
 sevîlî şî înstînkîvîlî ka la zîî animalî, poate sîzî
 deskopere zîî arborî de Kîna în mîzlokîlî zîncî
 pîdşpî tîpîçîce, deazî şî akoperîlî între alte kî
 felaşîmî de arborî, în kît çîne-va zîmîndî akolo
 nî vede niçî zîoa vî'o pazî a lîmîneî Soareşî.
 K'o açepîtate admirabîlî indîanîlî kare adîşpî
 koaja de Kîna (se nîmîşte akolo Cascarîlarî)
 se araçî ne vîşpîlî arborîorî çelorî maî înalçî

ка съ дескопене д'аколо, iară k'o artă admira- билъ, esistinda зпора арборі де Кина, каре се афлз рѣспиндиѣ инкоаче инколо ките знс ин миз- локлѣ пѣдѣреі, ши kindă se погоаръ жосѣ, нѣ грешенте ниѣ одатъ ши грешенте нѣмаі де китѣ pozițiunea ачесторѣ арборі ин мизлоклѣ зпеі пѣдѣрї ин каре орї-че алтѣ омѣ с'арѣ рѣтѣчи.

Dară перхѣторїи spaniolı каре факѣ negotiı кѣ коажа де Кина сінтѣ ин генере пѣѣинї онемі ши скрѣпѣлоші. Еї аѣ штиѣтѣ съ факѣ астѣ-фелѣ ин китѣ indiani-kaskarilos аѣ кѣзѣтѣ ин мїнеде лорѣ ши дѣне че indianлѣ а лѣратѣ тоатъ vara кѣ sodoarea лѣі, ин iară totă рѣмїне datorѣ перхѣторѣлѣ ши петрече аша тоатъ вїеаѣа са ин мїзерїе ши приваѣїонї. Пѣѣинї Езропеенї каре pedosindeskѣ вїеаѣа ши зѣнѣтаеа лорѣ prin коажа де Кина, штиѣ ките лакрѣмї ши сѣферїнде амаре а костатѣ ачeastъ вѣкатъ де Кина зпорѣ оамени каре сінтѣ fiinѣе оамешї ка ши ної де ши сінтѣ d'o алтъ pasъ d'oameni маї in- feriorѣ.

О алтъ неконвенїенѣ а ачестїі sistemѣ este кѣ indianлѣ kaskarilar, are знѣ interesъ а esploata (смѣлѣе) тоатъ реѣїзїеа пѣдѣреї sare нїнѣ ла чеа дѣне зрѣмѣ вѣкатъ ши ратѣрѣ де Кина; print'ачestѣ modѣ варбарѣ, стрїкїндѣ ши devastindѣ фѣрѣ sokoteалъ арѣрїле Kinei, ачestѣ арборе s'a фѣкѣтѣ foarte парѣ кеарѣ ши ин patria са ши botanistii аѣ инченѣтѣ съ зїкѣ кѣ ин пѣѣинї ані арборѣлѣ Kinei се ва нїерде кѣ totăлѣ де сѣпrafаѣа пѣмїнтѣлѣі. Арѣ fi fostѣ foarte раѣїонабїлѣ ка гѣвернеле Амерїчеї me- ridionale, каре поартѣ ин steargăлѣ лорѣ, арбо- рѣлѣ Kinei drentѣ simbolѣ, кѣ еї insămї zїchemѣ тревѣеа съ ia măssrї ин kontra ачестеї devas- tațiune варбаре; insъ d'ачесте state каре нїнѣ акѣмѣ n'a fostѣ ниѣ minștїте ниѣ naintate ин калеа çivilizațiuneї, ин задарѣ арѣ аштенѣа çı- ne-ва asemenea inițiativї енерѣїе ши раѣїона- бїле. Ачесте state semi-сѣлѣватїе нѣ мерїтезѣ дарѣлѣ преçiosă че ле а дѣрѣїтѣ Natșra ши n'арѣ merita ниѣ о компѣтїмїе kindă vedemѣ кѣ prin зрѣтѣрїле лорѣ реле ши пераѣїонабїле сінтѣ амерїндѣї съ nearzъ din мїнѣ ачestѣ darѣ; insъ, spre nenorocїре, d'ачeastъ posesїune а лорѣ denїnde салтареа оамениреї; че арѣ devenї цѣрї вѣнтїsite де frїçrї, фѣрѣ sare де Кина?

Ачeastъ кѣстїїне impoortantъ а окѣпатѣ де

шѣлѣтѣ natșralistїї din Езропа каре аѣ фѣкѣтѣ stădїї локале ин Амерїка pentrѣ арборѣлѣ Kinei. Stapea амерїндѣтоаре а мїnsїpeї Kinei ин вїїторѣ s'a афлатѣ ин Езропа маї кѣ seamă де kindă D. Wedell s'a întopsă ла Езропа din кѣлѣторїеа са utlїngїfїkъ ин sădăлѣ Амерїчеї знде л'a trımїsă гѣвернѣлѣ françeză supе а stădїa ла faѣа локѣлѣ кѣстїїнеї Kinei. Кѣ neasїmпѣраре аѣ вѣзѣтѣ атѣнчї medїçї, кѣ ва venї знѣ timpѣ знде ле ва мїnsї arma чеа маї пѣтернїкѣ кѣ каре аѣ sїpșїtѣ нїнѣ акѣмѣ знѣлѣ din inamicїї чеї маї рѣї аї сѣнѣтѣѣеї оаменилорѣ. Аѣ инченѣтѣ а се întреба: prin че мїзлокѣ с'арѣ пѣтеа апѣра ачestѣ перїколѣ амерїндѣторѣ? Кѣчї а fostѣ învedepatѣ кѣ гѣвернѣрїле репѣблїкане але stățїlorѣ me- ridionale din Амерїка, сінтѣ алїеа де некапа- бїле ши де пераѣїонабїле ин китѣ ниѣ о поваяѣ вѣнѣ n'арѣ fi folosїtѣ нїмїкѣ. Аша dară а рѣ- masă нѣмаї о posibilitate d'a скѣпа оменїреа d'ачeastъ пердере, адекѣ d'a face арборѣлѣ Ki- nei nedенїndїтѣ din Амерїка, d'a черка а'лѣ а- klimate ши ин але klїme аналоѣе кѣ ачелеа але Амерїчеї meridionale. Istoriea шїе де але asemenea інчеркѣрї каре аѣ rezultă; s. e. tran- splantațiunea арборѣлѣ де кафеа din Аравїеа ла insăла Java ши ла India ocїdentалѣ. Bota- nistїї Olandezї, маї кѣ seamă професорѣлѣ Mi- quel ла Amsterdamѣ а инченѣтѣ съ пѣїе ин лѣ- краре ачесте черкѣрї. Гѣвернѣлѣ Olandeză а supїrїnit ачeastъ інтерпїндере. Dar грештаеа чеа маї mare каре s'a prezentatѣ атѣнчї ера, кѣ esportatiunea арборѣлѣ Kinei din stățїїле me- ridionale але Амерїчеї знде креште ачestѣ ар- борѣ, ера кѣ totăлѣ nonpїтѣ ши нїште nedense foarte severe аштенѣа не ачела каре арѣ face знѣ kontrabandѣ кѣ вр'о ратѣрѣ d'знѣ арборѣ де Кина; print'ачestѣ мїзлокѣ, ачесте state аѣ врѣтѣ съ пѣстрезе totă-d'аѣна monopоалѣлѣ Kinei ne seama лорѣ.

Аша dară гѣвернѣлѣ Olandeză а simșїtѣ кѣ pentrѣ rezșїreа ачестеї інтерпїндере, тревѣе trımїsă аколо знѣ омѣ кѣ штиндѣ каре штие съ алеарѣ soisăлѣ чеа маї бѣнѣ де Кина, каре are кѣраçїѣ destăлѣ ка съ се esșїe перїкѣлѣлѣ de- denseї дакѣ лѣ ва рѣїї ин Амерїка sїpїndѣ ар- борї де Кина d'аколо, ка съ ле transplanteze ла алтѣ parte; totă d'o datъ ачestѣ омѣ а тревѣїтѣ съ аїѣ ши о сѣнѣтѣеа повѣстѣ ка съ поатѣ рѣѣда

привадишнеле знеї кълаторїї ин мизлокълл пѣд-
рилорѣ секъларе дин Америка meridionalъ, de-
пѣратъ де ори-че зрмъ де цивилизацїсне. Дѣне
че гѣвернълл Оландезл а инчеркатл съ пѣие ин
лѣкпаре ачeastъ интерприндере принтр'онл профе-
сорѣ оландезл ми н'а рѣшитл, а интосл вѣде-
реа са кълре Цѣрmania ми а автл. порочїре а
гѣси аколо знл омл инзестратл кѣ toate кѣалитъ-
циле черсте пентрл о asemenea misixne гѣра ми
перїкѣлоасл. Ачeastъ омл este I. K. Hasscarl,
грѣдинарѣ ми ботанистл. Ла 1 Noembrie 1852,
Hasscarl а плекатл дин орашѣлл Duseldorf (знде
а трѣитл) лѣсїндл аколо familiae са ми а мѣрсл,
prin Olanda, ла India occidentalъ. Ла 1 Ian-
uarie 1853, а ажѣнсл ла St. Thomas, ми д'аїчї
s'а дѣсл ла орашѣлл Lima, капиталл рѣнѣлїчеї
Peru. Дѣне че а скѣпатл аколо д'о боалъ foarte
перїкѣлоасл адекъ о inflamaciune ла о мїнъ
карѣ 'ї-а америнѣатл съ пѣаръ о мїнъ принтр'о
ampnaciune (тѣре), а трекѣлл шїрѣлл де мѣнѣї
дин Перл нѣмитл Рїна карѣ ажѣнѣ ла о инъ-
лїме estraordinarъ де 14,000 нїчїoare (о инъ-
лїме карѣ н'о гѣсимл интре мѣнѣї Exronїї
ми парѣ интре мѣнѣї Asiei) ми дѣне имѣлїте
dїfїкѣлѣтїї ми привадишнї foarte марї, Hasscarl
а автл бѣкѣрїе (ин лѣна лѣї лѣнїо а ачeastї an)
а да neste чеї д'интїї арборї де Kїna карѣ а
вѣзѣтл нїнъ акѣмл. Индатъ а адѣнатл не сѣрїшл
150 арборї тїнерї ми 'ї-а трїмїсл ла Olanda. А-
чeastъ espedїcie era чеa маї сѣрїчїтл дїнтро
toate. Кѣчї а ажѣнсл вїне ла Iava ми дїнтр'-
їнса се трагл арборїї де Kїna карѣ се гѣсескѣ
акѣмл аколо. Маї не зрмъ Hasscarl а трїмїсл
ла Iava ми алѣ espedїciunї де арборї де Kїna,
їнсл знеле дїнтр'їнселе н'ащ рѣшїтл. Дѣне че
Hasscarl а рѣшїтл а сѣра 500 арборї де Kїna
Calisaya (чѣа маї бѣгъ спѣцл де Kїna) ми вѣ-
зїндл кѣ oamenїї дин Америка ащ инчѣнтл съ

афлѣ адеврѣатѣлл сконл алл воїажѣлї сѣл, ми
вѣзїндл-се америнѣатл д'знл марѣ перїколл,
елл а сѣрїтл дин Америка, їнсл адѣкїндл кѣ si-
ne прada sa. О сѣратл де рѣсвоїл трїмїсл
denadїнсл ла Америка а лѣатл аколо ачeastї ар-
борї тїнерї ми 'ї-а адѣсл ла Iava; їнсл кѣлѣра
deosebitъ че а domnitл не дрѣмл, а гѣкѣлл кѣ
toate ачeste plante тїнерѣ с'ащ зскатл ми н'ащ
fostл бѣнї де нимїкѣл.

Кѣ toate ачestate, ачeastъ интерприндере а
рѣшїтл neste toate спѣранѣеле. Арборїї тїнерї
де Kїna трансплантациї ла Iava, крескѣ акѣмл не
сїе-карѣ ащ кѣ лѣнѣїмеа де 1 $\frac{1}{4}$ нїнъ ла $\frac{1}{2}$
коїл ми се дѣволѣтл foarte сѣрїмосл. Аша дарѣ
Hasscarl а рѣзolvатл о проблемѣ марѣ фолѣї-
тоаре цѣнѣлї зманл. Аста este чѣа маї новїл
рѣшїлїтїре а лѣї пентрл toate ostѣнѣлеле ми пѣ-
рїколїле ми кеар пентрл непорочїреа ми сѣсѣрїн-
цѣле че а пѣрїтл, маї кѣ сеамъ кѣ пердѣреа fa-
mїлїеї sale; кѣчї соїїеа са кѣ 4 fete карѣ ащ
мѣрсл кѣ корабїеа «Hendrica» ка съ вїе ла дїн-
сѣлл, ащ гѣсїтл моартеа лорѣ ин мизлокълл мѣ-
рѣї ла навѣрацилл карѣ ачeastъ корабїо а гѣкѣлл
ла 4 Decembrie 1854, їнѣрѣнл ми кѣ алїї 72
de oameni, карѣ ащ гѣсїтл ми сї мормїнтѣлл лор
ин сїнѣлл мѣрѣї. Ачeastъ непорочїре а дѣкѣ-
раїатл интр'алїта не дїнслл ин кїтл с'а интосл
де ла Iava ла Exrona лѣсїндл контїнѣареа онѣ-
лїї лѣї чѣлїї марѣ ин мїнѣеле професорѣлїї *De
Vriese*. Сл спѣрѣмл кѣ ми зрманѣлл лѣї Has-
sacarl ва сї пѣтрѣнсл де мїсїнеа чѣа марѣ че і с'а
їнкрѣдїнѣатл, ми кѣ ин вїторѣ Iava ва прѣдѣче
не ащ мїлїоанѣ де сѣнѣїї коажл де Kїna, прѣ-
кѣмл прѣдѣче акѣмл мїлїоанѣ де боабѣ де ка-
феа, карѣ ми сїе а fostл трансплантате аколо
нѣмал prin пѣрїне semїnѣе адѣсе дин Arabia
avia naintѣ кїте-ва секѣле.

(Не паїїна рѣчїнатл се афлѣ prezentate сѣкѣ-
те д'арборѣлл Kїнел.)

Таблѣлл natѣрѣї.

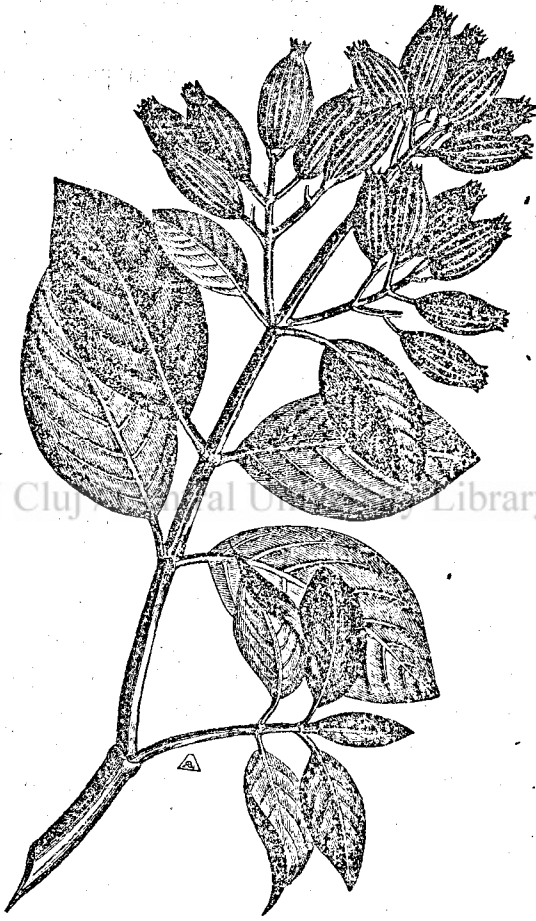
(Ѧрмарѣ.)

Амл вѣзѣтл кѣмл о лїтрл де карне де боѣ с'а
s'а metamorfosатл (прѣскїмѣатл) интр'о сїїнѣтл
зманл, сащ чѣлл пѣгїнл интр'о парте а знеї сї-
їнѣ зманѣ; аїчї о матерїе с'а *scїтл* не скара
сїїнѣлорѣ, сїїндл-кѣ дїнтр'о матерїе де боѣ, с'а
гѣкѣлл о матерїе де омл; asemenea kindл сарва
дѣне кїмнл че а мїнкат'о знл боѣ, prin asimї-
lacїune с'а гѣкѣлл карнеа боѣлїї, іаршїї с'а

șrmată o *ssipe* în scara ființelor, fiindă-
 dint'r'o parte nesimțitoare s'a fărâșit o parte
 a unei materii vie mișcătoare și simțitoare
 (a unui boț); dară acesă eare de unde a
 kreskăt? Negreșită k din pământ s'indă prin
 rădăcinile sale, zemșrile (seve, sâk) kimpăși
 poditoră, skimbândse în materia unei plante
 săș eare; acesă zemșri ale kimpăși sînt
 niște lăkrăși anorganice (lăkside, apoase) ko-
 prinse în domeniul mineralelor (ka și înș'ui
 apa); prin șrmare zeama transformindă-se într'o
 plantă, s'aș sșitș negreșită
 din starea anorganică (a
 unui lăksidă aposă) la gra-
 dăș și obiectă organică
 (ală unei plante).— Kîndă
 dară adășmă toate măi
 sșș nșmitelē metamorfose,
 avemă și mikă esemplă de
 infinita transformășne a
 lăkrășilor materiale. A-
 dikă din zeamă s'a fărâșit
 plantă; din plantă, karne
 de boț; apoi acesă din șr-
 mă s'aș sșitș niș la înalta
 treantă a ființei șmane!
 Akșmă sîntemă în stare a
 kșnoaște ce mare rolă
 joakă planta în ikonomia
 natșrei; și kșmă dome-
 niul vegetală este nșș,
 prin mișelē înaltei inte-
 lișinșe, în mizlokă între
 domeniul minerală și celă
 animală șpre ale împreșna
 k o lăgășăr armonikă,
 mizloșindă sșbșșinșa ț-
 țeloră.—

Amă zisă, k viața
 animalelor are treșșinș
 de nșriminș (șrană); dar
 obiectelē minerale sîntă a-
 tită de departe de natșra
 organică a animalelor, în kî
 niș și animal nș
 este în stare a se nștri de
 șiș minerală; kș și
 niș șiș animală nș se poate
 nștri k pământă
 săș kș netre; așă dară
 animalelē de unde o
 sș'ui gșeaska nșriminș
 loră? Sș se mșnîș
 șnelē ne ațelē? Apoi kș
 timpă o sș se nîș-
 ceaskă totă domeniul
 animalelor! De așea,
 înalta provedinș a înok-
 mită domeniul plante-
 loră. Plantelē avîndă o
 organiașne a kor-
 pșăși măi pșinș perfek-
 tă de kîș a animaleloră,
 poate sș se nștreaskă
 din lăkside minerale,

adikă din zemșrile kimpăși
 karpe se transformă
 în plante solide; apoi
 devenite o dată plante,
 acesă zemșri se fărâș
 și kaptabile a întra și a
 lăa parte la viața animală,
 adikă se fărâș șiș
 nșriminș. sșnștosă
 nentș animale și kiară
 nentș omă.— Șpre
 esemplă: kîndă vedemă o
 familie de țșrani karpe
 aș mînkătă o kîș de
 porșmăș, prodășăș șiș
 poronă de pământă,
 nștemă zîce k acesă
 familie a sșnș zemșrile
 pșmîntăși de mșrimea
 șiș poronă, prin mîz-
 lokăș șiș plante ce se
 nșmește porșmăș.—

Fructele din arborele Kincii.

Domeniul plantelor este
 dară ka o imenșă
 bșkășșrie și de se
 gșteskă din mine-
 rale, nșriminșelē
 animaleloră!— De
 aș ved mă ce
 admirabilă armonie
 eșșită între kîș
 trele domeni-
 elē ființeloră
 șșne pș-
 mîntă!—

Natșra, acesă
 mșmă a noaștră
 mișoșșș, din a
 kșriea mîșă
 nîșkăș nș se
 șerde, și toate
 șervă la țeva,
 a înșrișită măi
 kș șeamă
 nentș ikșităș sșș
 fiș (omăș), k
 kiară ațelē
 plante karpe
 nș sîntă în
 stare a'ăș
 nștri, totă sș
 kôșșșșe la
 sșbșșinșă și la
 plățerile
 noaștre. Iată
 nentș acesă
 șiș esem-
 plă. Fișăș este
 o plantă
 pe karpe
 omăș n'o
 poate mîșka;
 organiașș
 celă delikătă
 ală omăși
 nș poate
 mișșă acesă
 eare; ce dară
 se face kș
 fișăș? Ce se
 face kș acesă
 plantă karpe
 akoperē
 țea măi
 mare parte
 a șșpafelēi
 utmîntăși;
 ne kîndă
 bșkășșelē
 kș sșmîșș
 (țerealele)

akoperē
 nșmă o mikă
 parte a kîșșșilor?
 Șpre a ne
 foloș de fin,
 natșra ne a
 țșșit vitele
 domestice,
 măi kș șeamă
 ațelē kôșște.— O
 miș de fișă
 mînkătă d'o
 țșrîș de oi,
 s'a transformă
 în organiașne
 acesăș vite
 domestice
 într'o înșem-
 șștoare sșmă
 de okale de
 karpe de oi
 săș de lante,
 bșrinș, șiș,
 apoi și în
 gșșșime de oi;
 toate acesă
 sîntă obiecte
 prețioașe
 nentș șrana
 oamêniloră.—
 Înț'acesă
 kîș vitele
 kôșște ne
 pșegșteskă
 în bșrta
 loră, din
 fișăș șșne
 kîșș, bșkășșelē
 țelē măi
 delikătē

lorș xmane, mai kŭ seamă în stădială istoriei natŭrale. Mădă din natŭralistă iui inkinezeskă mi akemă kă ori-če plantă din kare nă se arată vr'zŭlă folosă învederată pentŭ omă, este de prisosă mi kă ară trevvi desprăzvinată; aseme-nea iărșă, ori-če insektă saă măskă kare adăče cea mai mikă nekomoditate pentŭ omă, este o pŭzitate în lăme! Să facemă o obser-vațiune akemă: toate plantele folositoare pentŭ totă felă de agrăkăteră, nă sântă mai mătă de kă 250 de felă; toate plantele kare noă fi stăle (de folosă) în medicina din toate siste-tele medikale, nă se săo mai mătă de kă 600 de felă; în fine, toate plantele mi flo-riale de lăksă kare se diuă în grădiniăle artisiče pentŭ miosă saă vedere, nă se săo mai mătă de kă 1500 felă, va să zikă; kă toate plantele în kare omă a răsită năz akemă celă mai mikă folosă, se săo neste totă avă 12500 felă; apoī botaniciī kănoskă năz akemă mai mătă de kă o sstă de mi de felă de plante difepite, pŭsŭndite ne pŭmăntă! Pentŭ če skopă dară esistă acesă prisosă de 98 mi de plante? Săntă ele în zadară? În acesă Na-țără zăde niči o pikăteră de ploaie nă kade în zadară, poate să fie acesă nenșmerabile flo-ri, acesă admirabilă manifestățiune a formelor plantiče, în zadară mi făr niči ză folosă? — Nă se poate!

Între acesă mi de plante sântă mi zăele otrăvite; însă zăele sântă otrăvite nămai în pŭvința omă, dară nă mi în pŭvința ce-loră-lăale animale; aiči Natŭra prodăndă ză pŭă pentŭ omă, a prodă ză vine pentŭ aale animale; apoī din kare mi omă ne zŭtă se folosește. Spŭe esemplă: mătă din plan-tele otrăvite pentŭ noi, le săză abinelo, din kare fakă miere dăče; planta *hyoscyamus* (jus-quiame), o otrăvă tare pentŭ omă, este ză năpŭmăntă ză pentŭ poră kare lă ingrașă ne dănsă; kăpra kare ne dă ză lănte așă de dăče, se năstrete, din planta *cicuta* (kăkăle), kă kare četădeniī Atinei aă otrăvită ne celă mai săblimă filosofă antikă (Sokrate); apoī cea mai mare parte din năseri iui aă năpŭmăntă loră obiănită din plantele cele otrăvite pentŭ noi; kănd čine-va șălnăkă deličiōasa kare de Dropiī (olis, outarde), nă simte nimă kă acesă kare

este kreskătă mi ingrașă nămai kă erări o-țŭrite! — Și aiči vedem kăm, kăm maiă no-ăstră Natŭră mi-a inkăsit a folosă lăkŭriale văt- mătoare! Acesă săte de șăe de plante, de mi nă sântă zăne pentŭ omă, sântă zăne pentŭ animale, apoī trekăndă prin organimele loră, pŭntŭ acesă mi-aă pŭdătă firea loră cea rea, făkăndă-se ză năpŭmăntă pŭečiosă mi pen-țŭ omă. —

Dară iără trevve să dă adăči aminte omă, kă nă sântă toate ne pŭmăntă nămai pentŭ tine, niči nămai pentŭ animalele tale! —

Săntă nenșmerose plante otrăvite pentŭ omă, pŭekămi mi pentŭ cele-lăale animale; apoī sântă mi mătă animale otrăvitoare mi fă- kătoare de pŭă ne pŭmăntă; de če dară esistă acesă ființe? Če este misiōnea loră așă pŭmăntă? — Măsteră mi iără măsteră! — Însă poate kă kopă, nepodă mi stŭnepodă nostră voră pŭdăka mi acesă kolă mistŭriosă din vă- lăză natŭrei! Să lăzămă dară ne seama loră acesă obiăktă de čerčetare! —

Akemă însă sântă mi aale impŭečiăzŭri in-teresante ale otrăviloră în raportă kă omă mi kă pŭmăntă, kare trevve pomenite aiči în acesă tablă armonikă ală natŭrei.

Kă kă o klimă este mai kăldă, kă altă este mi mai mătă voră în plante mi animale otrăvite. În klimele cele reči, kreskă foapte văzăne flo-ri otrăvite mi niči acesă nă așă afă nătere vătămătoare. — Planta *Aconitum* kare este o otrăvă foapte tare în klimele kăde, (kă kare mi Gală antikă mi-aă ză săe-șăloră supă a otrăvi pŭle făkă kă dănsă), în Șveția o mălnăkă oamenă kă o sală. Kăpă șŭrniī lă nordă Șŭpă mi în Șŭermania nă sântă otrăvă; kăpă mi lă noi, rară se așă kă mășkăteră de șŭarpe să fi omoră ne čine-va; dară în klimele kăde mi tŭpăne, akolo e patria otrăveloră ingrozitoare. În Șŭropa înče a se ară șŭarpele otrăvită în dăntă-riale Itălei. Din șŭrniī otrăvă ai Itălei nă- mădă văpere (kă kăză kolăoră) mi dăntŭ-ale otrăvi, se pŭepară o vătăzŭ foapte otrăvitoare nămită *aqua-tofana* kare a žăkă o rolă foapte mare în mai mătă kŭmine de așănată. —

Dară acesă văperă a Itălei nă e nimă ne lăngă pŭzavăză șŭarpe șŭnțloră (crotale)

din kjimele tropice din Amerika; vedem̄ ins̄ achi o admirabil̄ inkinspire! Acest̄ shearpe, inemik̄al̄ cel̄ maī perik̄ulos̄ al̄ animal̄elor̄, a priimit̄ din Nat̄rā un̄ organ̄ kare s̄n̄t̄ kind shearp̄ele z̄m̄l̄, tokmaī ka un̄ klopot̄, spre a vesti animal̄elor̄ de departe, sosipea acest̄i p̄rt̄tor̄ al̄ mor̄ii!— Apoī foile z̄nei plante n̄sm̄it̄ *guaco* ne kare a fost̄ k̄lkat̄ K̄potāl̄, Indian̄ din Amerika meridional̄, le întreb̄indeaz̄t̄ k̄ sol̄os̄ la vindekareea m̄sh̄kt̄sp̄ii de acest̄ shearpe! Ce împrezīsare k̄sp̄ioas̄t̄! K̄m̄ tot̄ p̄z̄l̄ în Nat̄rā un̄-a priimit̄ remedial̄ s̄z̄ k̄iar̄ l̄nḡ d̄ns̄al̄!— În klasa insek̄elor̄, în d̄p̄ile tropice, r̄sim̄ un̄ fel̄ de m̄sche a n̄me *Moskitos*, kare s̄nt̄ foarte otr̄vite; apoī mī în klasa plant̄elor̄, r̄sim̄ în d̄p̄ile tropice mī ek̄satoriale, m̄l̄ume de plante otr̄vite; dar̄ cea maī otr̄vit̄ plant̄ din toate, este un̄ arbore din ins̄la *Iava* n̄sm̄it̄ *Bahonjaras* (*Mancemlier*) kare omoar̄ mī k̄iar̄ oamen̄ii ce se odixnesk̄ s̄v̄l̄ z̄m̄bra l̄i! Asemenea este mī un̄ al̄ arbore în klim̄ele meridionale n̄sm̄it̄ *rhus-toxicodendron*, kare face, ka oamen̄ii ce ā dopmit̄ noantea s̄v̄l̄ z̄m̄bra l̄i, sk̄l̄inds-se dimineada, se v̄d̄ z̄m̄l̄adī neste tot̄ kor̄n̄l̄, din karī un̄i mī mor̄.

În lok̄p̄ile v̄ltoase iar̄ se r̄sesk̄ m̄late plante mī animal̄e otr̄vite.—

Un̄ venial̄ nats̄ralist̄ (*Aimé-Martin*) este de idee k̄ aecast̄ împrezīsare adik̄, k̄ plant̄ele mī animal̄ele otr̄vite se afl̄t̄ maī k̄ seam̄t̄ în klim̄ele foarte calde mī la lok̄p̄ile v̄ltoase, este doveditoare k̄ aec̄ste obiek̄te ā o mis̄iune a atraqe în sine mī a înrigi esalan̄iune (av̄sp̄ii) v̄z̄m̄t̄oare ce se s̄o din p̄m̄int̄ în aer̄ în aec̄ste lok̄p̄i; *Aimé Martin* în lim̄ba l̄i postik̄ z̄ice: k̄reator̄l̄ a z̄is̄ a c̄estor̄ plante mī animal̄e otr̄vite: «voi veđi »înrigi toate esalan̄ z̄m̄le cele p̄le (sem̄ingele »p̄r̄z̄dir̄ii om̄l̄i) ce vor̄ em̄i din p̄m̄int̄ »prin k̄l̄d̄ra un̄i soape infier̄vint̄tor̄ în klim̄ele tropice; prin aec̄sta, voi veđi si k̄r̄p̄ »d̄itor̄ii aer̄l̄i, ins̄ p̄z̄l̄tea ce veđi înrigi, se »va sk̄imba în voi în otr̄v̄; apoī om̄l̄, fiz̄l̄ »mē iz̄vit̄, v̄ va k̄noante prin nep̄k̄st̄ele »mī t̄p̄st̄ele voast̄e fir̄p̄i spre a se feri de »voi!»— De aec̄a, toate animal̄ele otr̄vite s̄nt̄ foarte xp̄ile la vedere, prek̄m̄t̄ maī toate plant̄ele otr̄vite ā în înt̄r̄l̄ florei lor̄ ka niute nele negre, ka sem̄n̄ al̄ mor̄ii mī al̄ jal̄ei, prek̄m̄t̄ a observ̄at̄ ves̄it̄l̄ *Paraicels̄*.— Este prea fr̄moas̄ ideea aec̄a a l̄i *Aimé-Martin*, mī k̄iar̄ dak̄ n'ar̄ si întokmaī adev̄rat̄!—

O relāiune foarte remark̄abil̄ între om̄i mī înt̄r̄ l̄mea vegetal̄ mī animal̄ kare l̄ ink̄n̄p̄ioar̄, o r̄sim̄ în kalitate sa de sociabil̄itate. Om̄l̄ este destinat̄ de Nat̄rā a n̄ t̄p̄i sinḡratik̄ în ps̄tietate, unde k̄ timp̄l̄ toate kalit̄z̄ile sale fizice mī morale se degrad̄t̄ mī se perd̄; k̄cī mis̄iunea om̄l̄i stie a se afla în miz̄ok̄l̄ semen̄ilor̄ l̄i spre a forma o societate.— Aua vedem̄ k̄ mirare k̄ n̄ n̄maī animal̄ele domestice ā instink̄t̄ de sociabil̄itate, prek̄m̄t̄ l̄ vedem̄ la vitele domestice ale noast̄e; dar̄ mī kind̄ s̄nt̄ k̄iar̄ în stare s̄l̄balik̄ (ka în Amerika) de r̄sim̄ în nen̄m̄eroase ad̄un̄p̄i de voi, vaci, bivoli, kai mī oi, n̄sk̄ind̄ împrezn̄ în chir̄zi, akonep̄ind̄ nem̄t̄p̄inite k̄m̄p̄ri unde nīior̄ de om̄i civ̄l̄izat̄ n'a k̄lkat̄ nīi o dat̄. Apoī mī plant̄ele domestice, adik̄ aec̄le prec̄ioase pent̄ s̄v̄s̄tinḡa om̄l̄i (gram̄ineale, cerealie, v̄kate) k̄resk̄ mī ele în societate, de mī în starea s̄l̄balik̄ n̄siind̄ sem̄nate; toate aec̄ste plante akonep̄ k̄m̄p̄ri înt̄ređi k̄ florei lor̄, ne kind̄ plant̄ele otr̄vite k̄resk̄ sinḡratice, par̄k̄ s'ar̄ xp̄i z̄m̄le ne alele. Aec̄st̄ împrezīsare o r̄sim̄ asemenea mī la animal̄ele sinḡroase kare mī ele t̄p̄esk̄ sinḡratice, ka kind̄ fir̄ z̄na de al̄ta.— Ce admirabile sem̄ne biz̄ibile de o prov̄edinḡ invizibil̄, r̄sim̄ pre-t̄st̄ind̄ena!

Apoī s̄ observ̄am̄ mī împrezīsareea xp̄m̄t̄oare foarte k̄sp̄ioas̄t̄. S̄nt̄ niute er̄xp̄i kare ins̄gesk̄ ne om̄i unde se aueaz̄t̄, mī aec̄sta înt̄'alita în nīt̄ z̄m̄l̄ind̄ vine-va înt̄'un̄ k̄m̄n̄ desep̄l̄, fir̄t̄ v̄'o xp̄m̄t̄ de om̄i, mī r̄s̄ind̄ aec̄ste plante k̄resk̄ind̄ ne k̄m̄p̄, poate s̄t̄ fie s̄ir̄p̄ k̄ aīi a k̄lkat̄ v̄'o dat̄ nīior̄ de om̄i, k̄ aīi a fost̄ m̄k̄ar̄ o vedere momentanz̄ a un̄i n̄stor̄ k̄ koliba l̄i; asemenea plante s̄nt̄ ur̄tica (sp̄z̄ic̄ele), malva (malva), rumex, chenopodium mī mourele de nasepi; prin xp̄mare aec̄ste plante ā o sim̄atio mist̄epioas̄t̄ k̄ om̄l̄!

Dar̄ ce t̄p̄ezinḡt̄ avem̄ a k̄z̄ta departe xp̄m̄ele z̄nei prov̄edinḡe, kind̄ din toate p̄r̄p̄ile ni se present̄ vederea infinit̄l̄i! Kind̄ fir̄t̄ închet̄are, neadorm̄iḡit̄ ok̄i aī prov̄edinḡei p̄t̄r̄nd̄ ok̄i nost̄rii ink̄remen̄iḡi de aec̄ste l̄min̄i! De ce s̄t̄ k̄z̄im̄ departe un̄ glas̄ pov̄z̄itor̄ a ne ink̄pedinḡa de fiin̄a div̄init̄z̄ei, kind̄ temp̄l̄a Nat̄rei p̄z̄sn̄t̄ de nen̄m̄eroas̄ele ek̄sp̄i mī de im̄ne eterne ce se k̄int̄ în chir̄ mī ne p̄m̄int̄; de mī de m̄iioane de fiin̄e ce z̄m̄ple sm̄aiḡl̄ z̄nivers̄al̄ de las̄da aec̄l̄ia kare este z̄n̄l̄, eterneal̄, isv̄or̄l̄ n̄st̄erei, mī isv̄or̄l̄ fer̄ic̄ip̄ii t̄st̄elor̄ fiin̄elor̄!—